

УДК 616.831-005.1+616-036.86:001.8(477.53)

Т.В. Плужнікова, В.О. Гапон, Л.В. Савченко, Н.П. Кризина (Полтава, Київ)

ОСНОВНІ ФАКТОРИ РИЗИКУ ВИНИКНЕННЯ ЦЕРЕБРОВАСКУЛЯРНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ У НАСЕЛЕННЯ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ВДНЗ «Українська медична стоматологічна академія»
ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України»

Встановлено основні фактори ризику виникнення цереброваскулярних захворювань (ЦВЗ) у населення Полтавської області. Досліджено три групи осіб: хворі з ЦВЗ, хворі з іншими неврологічними захворюваннями та контрольна група пацієнтів. Встановлено, що серед хворих з ЦВЗ у 6,5 разу більше людей з 5 факторами ризику і в 15,2 разу – з 4 факторами ризику порівняно з контрольною групою. Наявність в індивідуума 2 і більше факторів ризику вказує на необхідність проведення спеціальних досліджень з метою встановлення гіпертензії як найбільш ймовірного фактора ризику виникнення ЦВЗ.

Ключові слова: фактори ризику, цереброваскулярні захворювання, Полтавська область.

Судинні захворювання головного та спинного мозку залишаються однією з актуальних проблем клінічної неврології. Це зумовлено передусім їх поширеністю, а також високими показниками смертності. Зокрема, цереброваскулярні захворювання (ЦВЗ) становлять 30–50% хвороб серцево-судинної системи [1;3;8]. За даними вітчизняних авторів, в Україні надзвичайно актуальною є проблема ЦВЗ, адже протягом декількох десятиліть смертність внаслідок них посідає друге місце у структурі загальної смертності населення. Щорічно 100–120 тис. населення вперше переносять інсульт, а смертність від гострих ЦВЗ останніми роками становить 85–90 на 100 тис. населення. У 2009 р. захворюваність на інсульт дорівнювала 280,2 на 100 тис. населення, смертність внаслідок нього – 86,1 на 100 тис. населення [2;3;5;8;9].

За даними Всесвітньої охорони здоров'я (ВООЗ), смертність від інсультів складає 12–15% загальної смертності, тобто посідає II–III місце після захворювань серця і злоякісних пухлин. Через рік після інсульту помирає 50% хворих, 40% залишаються стійкими інвалідами і лише 10% повертаються до трудової діяльності. Летальність серед хворих з гострими порушеннями мозкового кровообігу сягає 40%, інвалідизація – до 80%. У більшості (60% цих хворих) – це особи працездатного віку [1].

Досі найменш вивченими є медико-соціальні чинники, що обумовлюють виникнення ЦВЗ, особливо у жителів сільської місцевості. На думку багатьох дослідників [4;6;7], саме медико-соціальні фактори призводять до значного зростання рівня ЦВЗ. Відсут-

ність глибоких і всебічних досліджень з виявлення ризиків та використання запобіжних заходів щодо виникнення судинних захворювань головного мозку обмежує можливість повною мірою та ефективно використати потужний арсенал соціально-гігієнічних, організаційних і управлінських заходів.

Деякі автори виділяють до 200 факторів ризику виникнення ЦВЗ. Ці фактори поділяються на найбільш важливі (артеріальна гіпертензія, паління, діабет, ліпідемія, гіперкоагуляційний статус, хвороби серця, спадковість, ожиріння, інфекція, вік), фактори ризику, які трактують по-різному (алкоголь, радіація, мігрень, приймання оральних контрацептивів, клімат, умови праці, емоційний стан), а також додаткові фактори ризику (хронічні захворювання легень, загальний наркоз, мінералізація питної води тощо) [1;4;6].

Щодо факторів ризику виникнення інсульту, то їх класифікація зарубіжними та вітчизняними авторами принципово не різниться. Так, фактори ризику виникнення інсульту поділяються на ті, які можна усунути (відносні), і ті, що не можна усунути. До тих, що можна усунути, автори відносять: артеріальну гіпертензію, куріння, зловживання алкоголем, гіперхолістеринемію; до тих, що не можна усунути, – вік, стать, расову належність, спадковість. Вітчизняні фахівці поділяють фактори ризику на модифіковані (регульовані) та немодифіковані (нерегульовані). Якщо до нерегульованих факторів відносять вік, стать, расову належність та спадковість, то серед регульованих факторів додатково вказують на кардіальну патологію, цукровий діабет, надмірну вагу, стеноз каротидних артерій.

Зважаючи на велику кількість існуючих факторів ризику виникнення ЦВЗ, слід знати причинну вагу та частоту кожного із них. На сьогодні найбільш поглиблені дослідження щодо інсульту проведено здебільшого зарубіжними дослідниками. Особливо це стосується тих факторів ризику, які можна усунути, тобто регульованих факторів ризику.

Мета роботи – науково обґрунтувати чинники, які зумовлюють ризик виникнення ЦВЗ у населення Полтавської області.

Матеріали та методи

Для реалізації мети дослідження використано такі методи: бібліосемантичний (для вивчення світового досвіду стосовно досліджуваної проблеми); системного підходу та медико-статистичного аналізу на всіх його етапах; а також медико-соціологічний (для анкетування неврологічних хворих).

Результати дослідження та їх обговорення

Встановлено, що серед досліджуваних контингентів хворих із ЦВЗ найбільшу частку (48,5% і 52,7%) складають особи віком 46–55 та 56–65 років відповідно, тобто у тому віці, коли, за даними наукових досліджень, найчастіше виникають ЦВЗ.

Значною мірою частоту ЦВЗ обумовлюють несприятливі фактори виробничого середовища і трудового процесу. Дані щодо несприятливих для здоров'я факторів виробничого середовища та трудового процесу наведено в таблиці 1 (у порівнянні «хворі з ЦВЗ – група

контролю») і таблиці 2 (у порівнянні з «хворі з ЦВЗ – неврологічні хворі без ЦВЗ»).

За даними табл. 1 та 2, 42,6±2,41% хворих на ЦВЗ та 59,1±3,31% інших неврологічних хворих вказали на наявність несприятливих факторів виробничого середовища і трудового процесу ($p < 0,001$).

Причому 51,8% осіб з ЦВЗ і 36,3% інших неврологічних хворих контактували у процесі трудової діяльності з несприятливими хімічними факторами (отрутохімікатами та запиленням хімічними речовинами повітря робочої зони); відповідно 32,8% і 23,1% підпадали під дію фізичних факторів (шуму та вібрації, іонізуючого випромінювання).

В умовах переохолодження організму працювало відповідно 10,0% і 17,7% хворих.

Важку фізичну працю виконували відповідно 12,1% і 9,1%.

Такі показники, як перегрівання організму, праця на висоті та вночі, серед осіб з ЦВЗ та інших неврологічних хворих не мали вірогідних відмінностей.

Крім вищеперелічених обставин, важливу роль в обумовленості виникнення ЦВЗ може відігравати участь у ліквідації аварії на ЧАЕС. Під вплив іонізуючого чинника загалом підлягало 53,8% хворих із ЦВЗ.

Стресові ситуації відмічалися у 81,2% хворих з ЦВЗ та 51,3% осіб з іншими неврологічними захворюваннями без цієї патології. Найбільше стресових ситуацій спостерігалось серед хворих на ЦВЗ, друге місце посіли неврологічні хворі без ЦВЗ, третє – особи контрольної групи ($p < 0,001$).

Узагальнені дані щодо наявності факторів ризику в кожного індивідуума досліджуваної та контрольної груп наведені у таблиці 3.

Таблиця 1

Наявність несприятливих факторів виробничого середовища та трудового процесу серед хворих на цереброваскулярні захворювання і в групі контролю

Фактор	Хворі на ЦВЗ		Група контролю		P
	абс.	P±m (%)	абс.	P±m (%)	
Не мали несприятливих факторів	241	57,4±2,41	12	5,1±1,43	p<0,001
Мали несприятливі фактори	179	42,6±2,41	226	96,1±1,26	p<0,001
• контакт із отрутохімікатами	114	27,1±2,16	102	43,4±3,23	p<0,01
• надмірне запилення повітря робочої зони	104	24,7±2,10	43	18,3±2,52	p<0,05
• важка фізична праця	51	12,1±1,59	11	4,7±1,38	p<0,001
• підвищення рівня шуму та вібрації	35	8,3±1,34	81	34,0±3,09	p<0,001
• контакт з іонізуючим випромінюванням	103	24,5±2,09	0	0	–
• переохолодження організму	42	10,0±1,46	12	5,1±1,43	p<0,05
• перегрівання організму	26	6,2±1,17	12	5,1±1,43	p>0,05
• праця у нічний час	14	3,3±0,87	7	2,9±1,09	p>0,05

Таблиця 2

Наявність несприятливих факторів виробничого середовища і трудового процесу серед осіб з цереброваскулярними захворюваннями та неврологічних хворих без цієї патології

Фактор	Хворі на ЦВЗ		Неврологічні хворі без ЦВЗ		P
	абс.	P±m (%)	абс.	P±m (%)	
Не мали несприятливих факторів	241	57,4±2,41	68	30,9±3,11	p<0,001
Мали несприятливі фактори	179	42,6±2,41	130	59,1±3,31	p<0,001
• контакт із отрутохімікатами	114	27,1±2,16	50	22,7±2,82	p>0,05
• надмірне запилення повітря робочої зони	104	24,7±2,10	30	13,6±2,30	p<0,001
• важка фізична праця	51	12,1±1,59	20	9,1±1,93	p>0,05
• підвищення рівня шуму та вібрації	35	8,3±1,34	39	17,7±2,57	p<0,01
• контакт з іонізуючим випромінюванням	103	24,5±2,09	12	5,4±1,52	p<0,001
• переохолодження організму	35	8,3±1,34	39	17,7±2,57	p<0,01

Таблиця 3

Кількість факторів ризику в кожного індивідуума серед хворих з цереброваскулярними захворюваннями та в контрольній групі

Кількість факторів ризику	Хворі на ЦВЗ		Контрольна група		P
	абс.	P±m (%)	абс.	P±m (%)	
1	67	15,9±1,78	78	33,2±3,07	p<0,001
2	109	26,0±2,14	94	40,0±3,20	p<0,001
3	155	36,9±2,35	56	23,8±2,77	p<0,001
4	76	18,1±1,87	5	2,1±0,93	p<0,001
5	13	3,1±0,84	2	0,8±0,58	p<0,05

Із даних таблиці 3 видно, що у контрольній групі 66,7% осіб мали по 2 і більше факторів ризику, тоді як серед хворих із ЦВЗ ця частка становила 84,1%. Саме наявність в індивідуума 2 і більше факторів ризику, за даними деяких авторів, свідчить про необхідність спеціальних досліджень з метою виявлення гіпертензії, яка є найімовірнішим чинником виникнення ЦВЗ. Законірно, що серед хворих із ЦВЗ у 6,5 разу більше осіб з 5 факторами ризику та у 15,2 разу – з 4 факторами порівняно з контрольною групою.

Заслуговують на увагу отримані нами дані щодо рівня артеріального тиску в осіб досліджуваної та контрольної груп. Виявлено достовірно більшу кількість індивідуумів у групі хворих на ЦВЗ з помірною гіпертензією.

В усіх групах осіб спостерігалися інші захворювання, в числі яких найчастіше зустрічалися хвороби серцево-судинної системи та шлунково-кишкового тракту, черепно-мозкові травми, алергічні захворювання. Слід зазначити, що у хворих на ЦВЗ супутні захворювання траплялися достовірно частіше, ніж у контрольній групі (p<0,001).

Проведені нами дослідження показали, що хворі з ЦВЗ та іншими неврологічними захворюваннями вказали на наявність подібних захворювань у своїх старших родичів у 41–44% випадків, тоді як серед осіб контрольної групи таких захворювань було в 15,2 разу менше. Вочевидь, певну роль у виникненні та розвитку ЦВЗ відіграє генетична спадковість.

Висновки

1. ЦВЗ найчастіше виникають у осіб, вік яких становить 56–65 років.
2. Частота ЦВЗ значною мірою обумовлюється несприятливими факторами виробничого середовища та трудового процесу (отрутохімікатами та запиленням хімічними речовинами робочої зони, впливом шуму, вібрацій та іонізуючого випромінювання), а також стресом.
3. Серед хворих на ЦВЗ у 6,5 разу більше осіб з 5 факторами ризику та у 15,2 разу – з 4 факторами ризику порівняно з контрольною групою. Наявність

у індивідуума 2 і більше факторів ризику вказує на необхідність проведення спеціальних досліджень з метою виявлення гіпертензії, яка є найімовірнішим чинником виникнення ЦВЗ.

4. Достовірно більша кількість індивідуумів виявлена серед хворих ЦВЗ, які мали помірну гіпертензію.
5. Значна кількість хворих із судинно-мозковими захворюваннями (41–44%) зазначила про наявність

цих хвороб у своїх старших родичів, що може свідчити про генетичну спадковість даної патології.

Перспективи розвитку полягають у подальшому науковому обґрунтуванні змісту та обсягів профілактичної роботи, спрямованої на попередження факторів ризику виникнення ЦВЗ, особливо на рівні первинної медико-санітарної допомоги.

Список літератури

1. Виничук С. М. Новые возможности патогенетической коррекции ишемических повреждений ткани головного мозга: взгляд на проблему / С. М. Виничук // Укр. мед. часопис. – 2009. – № 2 (70). – С. 22–26.
2. Демографія і стан здоров'я народу України / В. М. Коваленко, В. М. Корнацький, Т. С. Манойленко [та ін.]. – К., 2010. – 142 с.
3. Медико-соціальні аспекти хвороб системи кровообігу / В. М. Коваленко, В. М. Корнацький, Т. С. Манойленко [та ін.]. – К., 2009. – 146 с.
4. Мітченко О. І. Дисліпідемії: діагностика, профілактика та лікування / О. І. Мітченко, М. І. Лутай. – К.: Четверта хвиля, 2007. – 56 с.
5. Проблема патології нервової системи в Україні та стан вітчизняної неврологічної служби на межі десятиріччя / М. К. Хобзей, М. О. Зінченко, М. В. Голубчиков, Т. С. Міщенко // Здоров'я України. – 2010. – № 3 (14). – С. 3–4.
6. Профілактика мозкового інсульту: метод. рекомендації. – Харків, 2009. – 18 с.
7. Процек О. Г. Динаміка цереброваскулярної патології серед населення Вінницької області / О. Г. Процек, І. В. Олійник, М. С. Гнатишин // Україна. Здоров'я нації. – 2007. – № 1. – С. 42–45.
8. Стан неврологічної служби України в 2008 році / М. П. Жданова, О. М. Зінченко, М. В. Голубчиков, Т. С. Міщенко. – Харків, 2008. – 24 с.
9. Епидемиологія інсульту, клінічні та експертні аспекти в Україні / Н. К. Хобзей, Т. С. Міщенко, В. А. Голик, А. В. Іпатов // Судинні захворювання головного мозку. – 2010. – № 4. – С. 2–5.

Дата надходження рукопису до редакції: 04.09.2012 р.

Основные факторы риска возникновения цереброваскулярных заболеваний у населения Полтавской области

Т.В. Плужникова, В.А. Гапон,
Л.В. Савченко, Н.П. Кризина (Полтава, Киев)

Изучены основные факторы риска возникновения цереброваскулярных заболеваний (ЦВЗ) у населения Полтавской области. Исследованы три группы лиц: больные с ЦВЗ, больные с другими неврологическими заболеваниями и контрольная группа пациентов. Определено, что среди больных с ЦВЗ у 6,5 раза больше людей с 5 факторами риска и в 15,2 раза – с 4 факторами риска по сравнению с контрольной группой. Наличие в индивидуума 2 и больше факторов риска обуславливает необходимость проведения специальных исследований с целью определения гипертензии как наиболее вероятного фактора риска возникновения ЦВЗ.

Ключевые слова: факторы риска, цереброваскулярные заболевания, Полтавская область.

Major factors of risk of occurrence cerebro-vasculare diseases at population of the Poltava region

Т.В. Pluzhnikova, V.O. Gapon,
L.V. Savchenko, N.P. Kryzyna (Poltava, Kyiv)

The basic factors of risk of occurrence cerebro-vasculare pathologies at the population of the Poltava region have been studied. Three groups of individuals – patients with cerebro-vasculare pathologies, patients with other neurological diseases and control group of patients have been investigated. It is defined that among patients with cerebro-vasculare pathologies at 6,5 times there are more than people with 5 risk factors and in 15,2 times – with 4 risk factors in comparison with control group. Presence at an individual of 2 and more risk factors cause necessity of carrying out of special researches on purpose of hypertension, as most probable risk factor of occurrence cerebro-vasculare pathologies.

Key words: risk factors, cerebro-vasculare diseases, the Poltava region.

Рецензент: д. мед. н., проф. Г.О. Слабкий.